

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि

नारायणप्रसाद पन्थ*

लेखसार

त्रुटि भाषाका चारओटै सिप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमा हुन्छन् । मातृभाषामा मात्र नभएर दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइका क्रममा पनि त्रुटि हुन्छन् । भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूले कुन प्रकृतिका त्रुटि गर्दछन् । उक्त त्रुटि के कारणले वा कसरी हुन्छन् । त्रुटि निराकरणका उपाय के के हुन् भनी अध्ययन विश्लेषण गर्ने पद्धति त्रुटिविश्लेषण हो । त्रुटिको अध्ययनबाट ज्ञानको स्तर र सिक्न बाँकी रहेका कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ । त्रुटिको सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या तथा वर्णन गरी समस्या पहिचानका आधारमा समाधानमा पुग्न सकिन्छ । प्रस्तुत लेखको मूल उद्देश्य अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिचान गरी विश्लेषण गर्नु हो । यस अध्ययनका क्रममा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका लागि कक्षा सातमा अध्ययनरत अवधी मातृभाषी विद्यार्थीलाई मौखिक तथा चित्रवर्णन गराइएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा वर्णनात्मक, तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । अवधी भाषाका बारेमा पूर्व प्रकाशित पुस्तक, पत्रपत्रिका, शब्दकोशका साथै पुस्तकालयीय अध्ययन कार्यको उपयोग गरिएको छ । त्रुटिको पहिचान, सामग्रीको टिपोट र उच्चारणजन्य सामग्रीलाई दोहो-याई तेहे-याई सुनेर उच्चारणगत त्रुटि निश्चित गरिएको छ । मानक शब्दलाई तालिकीकरण गरी देखाइएको छ । भिडिओमा सङ्कलित मौखिक अभिव्यक्तिको विश्लेषण गरिएको छ । विद्यार्थीले वर्ण र शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिको निर्धारण गरी त्रुटिका कारणसमेत खुलाइएको छ । मानक शब्द, त्रुटिपूर्ण शब्द, स्पष्टीकरण तथा सन्धिजन्य प्रक्रिया अन्तर्गत आगम, लोप, विपर्याय र वर्णपरिवर्तनका आधारमा समेत विश्लेषण गरिएको छ । यस लेखमा विषयपरिचय, समस्या, उद्देश्य, अनुसन्धान विधि, त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार र अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारणगत त्रुटिको विश्लेषण गरी अन्त्यमा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ । अवधी मातृभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली उच्चारणमा निकै कठिनाइ भएको, शब्दभण्डार तथा शब्दोच्चारणको तरिकामा केही भिन्नता पाइने भएकाले नेपाली भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइमा समेत त्रुटि हुने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शब्दकुञ्जी : मातृभाषा, त्रुटिविश्लेषण, शब्दभण्डार, निराकरण

विषयपरिचय

नेपालको संविधानमा बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतापूर्ण विशेषतालाई ध्यानमा राखी एकता, सामाजिक, सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवम् प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा हो । जनगणना २०५८ को तथ्याङ्कअनुसार ४८.६१ प्रतिशत नेपाली मातृभाषाको रूपमा बोल्ने गरेकामा २०६८ को जनगणनाअनुसार ४४.६३ प्रतिशतले नेपाली बोलेको पाइन्छ । नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपालमा बोलिने सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाका रूपमा संवैधानिक मान्यता प्राप्त छ । नेपालीइतर मातृभाषीले पनि नेपाली भाषा प्रयोग गर्छन् र बुझ्दछन् । बोलचालमा बहुप्रचलित नेपाली भाषा विभिन्न भाषा बोल्ने वक्ताको सम्पर्क भाषाका रूपमा विकसित भएको छ । सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्था तथा सरकारी कार्यालयमा समेत नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको छ ।

नेपाली भाषाको प्रयोग ज्ञानविज्ञानका विभिन्न क्षेत्रमा हुन थालेको छ । विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा पनि यसको प्रयोग बढ्दो छ । विद्यालय तहमा विज्ञान र गणित लगायतका विषयसमेत नेपाली भाषाको माध्यमबाट पठनपाठन गरिन्छ । यी विषयमा पठनपाठन गराइने पाठ्यपुस्तक पनि नेपाली माध्यममा नै प्रकाशित छन् । सामाजिक विषयसमेत नेपाली भाषामा प्रकाशन र पठनपाठनममा अनिवार्य बनाइएको छ । उच्च तहमा समेत भाषा विषयबाहेक भूगोल, अर्थशास्त्र, इतिहास, वाणिज्यशास्त्र, संस्कृति, राजनीतिशास्त्र जस्ता विषयमा माध्यम भाषाका रूपमा नेपालीको प्रयोग गरिएको छ । स्नातकोत्तर तहसम्म पठनपाठनको माध्यमसमेत नेपाली नै देखिन्छ । आम सञ्चारका साधन रेडियो र टेलिभिजनमा समेत नेपाली भाषाकै माध्यमबाट विभिन्न कार्यक्रम प्रसारण हुने गर्छन् ।

नेपालमा बोलिने सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाका रूपमा संवैधानिक मान्यता प्राप्त छ । देशभित्र बोलिने अन्य भाषाका तुलनामा यसको प्रयोग क्षेत्र व्यापक रहेको छ । संविधानले नेपाली भाषालाई सरकारी कामकाजको भाषाको रूपमा मान्यता दिएको छ । प्रशासनिक निकाय एवम् कार्यालयमा पनि नेपाली भाषाकै माध्यमबाट कार्य सम्पादन हुन्छन् । स्थानीय निकाय तथा कार्यालयमा स्थानीय मातृभाषाको प्रयोग गर्न सकिने भनिए पनि आधिकारिक सरकारी अभिलेख नेपाली भाषामा नै राख्नुपर्ने कुरा संविधानमा उल्लेख गरिएको छ । यसको साथै सरकारी कामकाजको रूपमा प्रयोग गरिने तमसुक, निवेदन, उजुरी, रजिस्ट्रेसन, ज्ञापनपत्र, प्रतिवेदन आदि व्यावहारिक लेखापढीसँग परिचित हुन र आवश्यकताअनुसार तिनको प्रयोग गर्ने क्षमता वृद्धि गर्नुपर्ने भएको हुँदा पनि सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा नेपालीको टङ्कारो आवश्यकता देखिन्छ । नेपाली भाषा आममातृभाषा सरह राष्ट्रभाषा भए पनि यो सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा देखिन्छ । यसकारण नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषा राष्ट्रभाषा भएर नेपाली भाषाको ऐतिहासिक महत्त्व समाप्त भई अरु सरह भएको देखिए तापनि अरुलाई भन्दा यसलाई प्रयोगगत दृष्टिले केही विस्तार भने गरिएको देखिन्छ । नेपाली भाषाले सरकारका अङ्गहरू कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको प्रशासनिक एवम् व्यवस्थापकीय

कामकाजमा प्रयोग हुने मौका प्राप्त गरेकाले अनिवार्य विषयका रूपमा र सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा रहेको छ ।

नेपालमा बोलिने भाषा परिवारका भाषामध्ये अवधी समृद्ध भारोपेली अर्न्तगत पर्दछ । यो भाषा वक्ताका हिसावले नेपालमा चौथो स्थानमा रहेको छ । भारतको उत्तर प्रदेशको अवध अर्थात् अयोध्या क्षेत्रमा बोलिने भएकाले अवधी भनिएको हो । अवधी भाषा संस्कृतको अर्धमागधी प्राकृतबाट विकसित भई लोकसाहित्यका हिसाबले ठुलो भण्डारका रूपमा स्थापित छ । नेपालका विश्वविद्यालयीय तहमा यस भाषाको पठनपाठन हुँदै आएको छ । यस भाषामा पत्रपत्रिका तथा सञ्चारका माध्यमबाट विभिन्न कार्यक्रम प्रकाशन र प्रसारण गरिँदै आएका छन् । जनगणना २०५८ अनुसार अवधी भाषी वक्ताको सङ्ख्या १,७४,८४० अर्थात् ०.७७ प्रतिशत रहेकामा २०६८ सालको जनगणनामा यस भाषाका वक्ताको सङ्ख्या ५,०१,७५२ अर्थात् ५.८९ प्रतिशत रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजामा यस भाषाका वक्ताको सङ्ख्या यकिन हुन सकेको पाइँदैन । अवधी भाषी वक्ता कपिलवस्तु, नवलपरासी, रूपन्देही, बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर तथा नवलपरासीदेखि तराई क्षेत्रमा रहेका छन् । प्राचीन ग्रन्थका रूपमा रहेको तुलसीदासको रामचरितमानस महाकाव्य अवधी भाषामा लेखिएको छ । अवधी नेपाली शब्दकोशसमेत निर्माण भएको छ । संविधानले यसलाई राष्ट्रभाषाका रूपमा मान्यता दिएको छ भने औपचारिक शिक्षामा अध्ययन अध्यापनको स्वीकृति पनि पाएको छ ।

सिकारूले मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् अथवा अन्य भाषाको प्रयोग गर्दा नै किन नहोस् त्रुटि गर्दछन् । ती त्रुटिका प्रकृति फरक फरक हुन्छन् । सिकारूले आफ्नै किसिमले पनि भाषिक संरचना, व्यवस्था तथा नियमितताको निर्माण गर्दछन् । भाषा सिकाइमा त्रुटि हुनु विकास प्रक्रियाको सङ्केत हो । मनोवैज्ञानिक अवधारणाअनुसार नयाँ परिस्थितिसँग सामञ्जस्य गर्नका लागि सिकारूले विभिन्न स्वाभाविक प्रतिक्रिया गर्छन् । प्रयत्न र भुलका सिकाइ सिद्धान्तका आधारमा सिकारूले भाषा सिक्ने र जति बढी प्रयत्न गर्नु त्यति त्रुटि कम हुँदै जान्छन् । यसबाट सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । नेपाली र अवधी समपारिवारिक भाषा परिवारका भए पनि अवधी भाषी विद्यार्थीले नेपाली सिक्दा कठिनाईको सामना गर्नुपर्ने हुनाले नेपाली उच्चारणमा निकै त्रुटि गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत लेखको मूल समस्या अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि रहेको छ । लेखको मूल उद्देश्य अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिचान गरी विश्लेषण गर्नु हो ।

अध्ययन विधि

अध्ययनका क्रममा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीबाट स्वतन्त्र तरिकाले उत्तर प्राप्त गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका लागि कपिलवस्तु जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत अवधी मातृभाषी विद्यार्थीलाई मौखिक तथा चित्रवर्णन गराइएको छ । विद्यार्थीहरूले कुन कुन वर्ण वा शब्दको उच्चारणमा त्रुटि गरे भन्ने कुराको निर्धारण गरिएको छ । उनीहरूबाट भएका त्रुटिको कारणसमेत खुलाइएको छ । त्रुटिको

पहिचान, सामग्रीको टिपोट र उच्चारणजन्य सामग्रीहरूलाई दोहो-न्याई तेहे-न्याई सुनेर मात्र निश्चित गरिएको छ । अवधी भाषाका बारेमा पूर्व प्रकाशित पुस्तक, व्याकरण, पत्रपत्रिका, शब्दकोशका साथै पुस्तकालयीय अध्ययन कार्यको पनि उपयोग गरिएको छ भने तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा वर्णनात्मक, तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक विधि उपयोग गरिएको छ । मानक शब्दलाई तालिकीकरण गरी देखाइएको छ । भिडिओमा सङ्कलित स्वतन्त्र मौखिक अभिव्यक्ति क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ । विद्यार्थीका उच्चारणमा के कति त्रुटि छन् भन्ने कुरा पत्ता लगाइएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाई त्यसका आधारमा अर्थ, वाक्यगठन तथा वर्णविन्यासका कुन पक्षमा कस्ता त्रुटि गरे त्यसको पहिचान गरिएको छ । सामग्रीको सत्यापन, वर्गीकरण र विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूले गरेका त्रुटिको व्यवस्थित रूपमा व्याख्या र वर्णन गर्ने प्रक्रिया त्रुटिविश्लेषण हो । त्रुटिविश्लेषण खासगरी सन् १९७० को दशकपछि भाषाशिक्षणका क्षेत्रमा देखापरेका सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने पद्धतिका रूपमा विकास भएको पाइन्छ । यो मूलतः दोस्रो तथा विदेशी भाषाशिक्षणका क्रममा विकसित सिकारूले गर्ने त्रुटिको वर्णन र विश्लेषण गर्ने पद्धतिका रूपमा परिचित छ । त्रुटिबिना भाषा सिकाइ असम्भव भएकाले प्रयत्न र भुलको सिद्धान्तबाट सिकारूले भाषा सिक्दै जान्छ । जब सिकारूले भाषा सिक्दै जान्छ तब उसले त्रुटि गर्नुका साथै त्यसलाई परिमार्जन पनि गर्दै भाषा सिक्छ । मनोवादीहरूले सिकारूले त्रुटि नगरी भाषा सिक्न सक्दैन भन्ने धारणा व्यक्त गरेका छन् ।

राष्ट्रिय भाषा नीति सुभाव आयोग (२०५०) का अनुसार नेपाली मातृभाषा नभएका बालबालिकालाई प्रारम्भिक कक्षाहरूमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा शिक्षण गरी उनीहरूलाई तल्ला कक्षादेखि नै सक्षम बनाउँदै लैजानु उचित हुन्छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । “भाषाविज्ञानको त्रुटिपरक अध्ययनबाट पहिलो भाषा र दोस्रो वा अन्य भाषाको सिकाइ प्रक्रियामा खास अन्तर नभएको ठानिन्छ तापनि यी दुई सिकाइ प्रक्रियामा केही भिन्नता अवश्य देखाउन सकिन्छ (अधिकारी, २०५६, पृ. १२९) ।

दोस्रो भाषा सिकाइमा पहिलो भाषाले आधार प्रदान गर्छ । दोस्रो भाषा सिकाइमा शुद्धताभन्दा प्रयोगमा जोड दिनु आवश्यक छ । भाषा सुनाइ र बोलाइबाट सिकिने हुनाले शिक्षक र विद्यार्थीबिच प्रशस्त अन्तरक्रिया हुनुपर्छ । प्रत्येक सिपमा विद्यार्थीलाई प्रशस्त अभ्यास गराउनुपर्छ । विशेष गरी तल्ला कक्षाहरूमा व्याकरणका नियमहरू र परिभाषा सिकाउनु हुँदैन । यसको प्रयोग गर्न मात्र सिकाउने हो । विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिका क्षेत्र पहिल्याई सोको विश्लेषण गरी सोहीअनुसार पाठको प्रस्तुति गर्दा दोस्रो भाषाको सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ (अधिकारी र राई, सन् २००६, पृ. ५५-५६) ।

त्रुटिका बारेमा Richards et al. (1985) लेख्छन् : यो दोस्रो वा विदेशी भाषा सिकारूले भाषा सिक्दा गरेका त्रुटिको विश्लेषण गर्ने सिद्धान्त हो” (भण्डारी र अरू, २०६८, पृ. १३७) । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु आफैँमा नराम्रो होइन तर यसको स्रोत पत्ता लगाई बेलैमा निराकरण गर्न सकिन्छ” (लामिछाने, २०६८, पृ. ११८) । “भाषा बोध र अभिव्यक्तिसँग सम्बन्धित हुन्छ । विचारको प्रकटीकरण बोलेर वा लेखेर हुन सक्छ । अभिव्यक्तिलाई स्तरीय बनाउने प्रयासमा त्रुटिविश्लेषण केन्द्रित हुन्छ” (ढकाल, २०७०, पृ. १४९) । एस.पिट. कर्डरका अनुसार भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ । यसबाट उसले अझ कुन कुन कुरा सिक्न बाँकी छ सो पत्ता लगाउन सकिन्छ । उसले गरेका त्रुटिहरूको भाषावैज्ञानिक शब्दमा वर्णन र वर्गीकरण गरेर एउटा त्यस्तो चित्र बनाउन सकिन्छ जसले भाषाका ती विशेषताहरू बताउँछन् । जसले गर्दा उसलाई भाषा सिकाइमा समस्या परिरहेको हुन्छ (ढुङ्गेल र दाहाल, २०७०, पृ. १४१/१४२) । “प्रयत्न जति गन्यो त्यति भूल कम हुँदै र त्रुटिमा कमी आउँदै गई भाषाको प्रभावकारी सिकाइ हुन जान्छ । यस्तै लक्ष्यभाषाको सिकाइस्तर स्रोत भाषाको व्यतिरेक स्तरमा निर्भर हुन्छ भन्ने यसको अर्को मान्यता रहेको छ । यसलाई नै त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार मानिन्छ” (लम्साल र अरू, २०७०, पृ. ११९) । डेबिट क्रिस्टलका अनुसार भाषाशिक्षण तथा सिकाइका क्रममा त्रुटिविश्लेषण त्यस्तो प्रविधि/तरिका हो, जसका सहायताबाट विदेशी भाषा सिकिरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र व्याख्या गरिन्छ । यसबाट सिकारूको भाषिक सामर्थ्यको स्तर स्पष्ट रूपमा भल्कन्छ (ढकाल, २०७३, पृ. १३९) । एस.पिट कर्डर (सन् १९७३) का अनुसार त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूमा भएका सम्बन्धित भाषाको ज्ञान र सिपको मात्र थाहा हुन्छ । (पौडेल, २०७३, पृ. २००) ।

भाषा सिकाइका क्रममा मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् अथवा अन्य भाषा सिक्दा नै किन नहोस् त्रुटि हुन्छन् । ती त्रुटिका प्रकृति फरकफरक हुन्छन् । सिकारूले आफ्नै किसिमले पनि भाषिक संरचना, व्यवस्था तथा नियमितताको निर्माण गरेका हुन्छन् । त्रुटि सिकाइको सकारात्मक पक्ष हो । भाषा सिकाइमा त्रुटि हुनु विकास प्रक्रियाको सङ्केत हो । मनोवैज्ञानिक अवधारणाअनुसार नयाँ परिस्थितिसँग सामञ्जस्य गर्नका लागि सिकारूले विभिन्न स्वभाविक प्रतिक्रिया गरेका हुन्छन् । प्रयत्न र भूलका सिकाइ सिद्धान्तका आधारमा सिकारूले भाषा सिक्दै जान्छ । जति बढी प्रयत्न गन्यो त्यति त्रुटि कम हुँदै जान्छन् । यसबाट सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । त्रुटिविश्लेषणको मान्यता लक्ष्यभाषाको सिकाइस्तर स्रोत भाषाको व्यतिरेक स्तरमा निर्भर हुन्छ भन्ने रहेको छ । यसैलाई त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार मानिन्छ । यस लेखमा त्रुटिविश्लेषणको यही मान्यताका आधारमा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिचान गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

विमर्श र नतिजा

उच्चारण श्रव्य रूपमा गरिएको भाषिक अभिव्यक्ति हो । बोलाइलाई स्तरीय तुल्याउनका लागि उच्चारणको आवश्यकता हुन्छ । भाषाको उच्चारण अस्पष्ट र अशुद्ध भयो भने अर्थबोध गर्न कठिन हुन्छ । उच्चारणगत अस्पष्टताले भावसम्प्रेषण पनि हुन सक्दैन । त्यसकारण भाषिक ध्वनिको उच्चारण मानिसका उच्चारण अङ्गका माध्यमबाट गरिन्छ । भाषिक सिपको आधारभूमि उच्चारण हो । यसको प्रत्यक्ष सम्बन्ध कथ्य भाषासँग हुन्छ । भाषाका माध्यमबाट अभिव्यक्तिको शृङ्खला आरम्भ हुन्छ । स्तरयुक्त अभिव्यक्तिका निम्ति ठिक उच्चारण सिपको आवश्यकता हुन्छ । उच्चारणमा हुने अस्पष्टता र अशुद्धिले वक्ता र स्रोताको भाषिक सम्प्रेषणसमेत अवरूद्ध हुन जान्छ । उच्चारणगत कमजोरीले गर्दा लिखित अभिव्यक्तिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्छ । सुन्ने गरी मुखबाट वर्णनात्मक ध्वनि निकाल्ने कार्यलाई उच्चारण भनिन्छ । उच्चारण कण्ठ, तालु, दाँत आदि स्थानबाट श्वासप्रवाहका मदतले ध्वनि निकाल्ने कार्य हो । उच्चारण कार्यमा बालविकासको अवस्था र उच्चारण अवयवको प्रभाव पर्दछ । उच्चारण गर्दा हडबडाउनु, अतालिनु र असहज परिस्थितिको महसुस गर्नाले पनि सहज रूपमा उच्चारण गर्न कठिनाई पर्दछ । वर्णको पछिल्लिरको केही अंश हटेर संयुक्त बन्ने वर्ण, विशेष चिह्न दिएर हलन्त बनी संयुक्त बन्ने वर्ण, शिरबिन्दु, चन्द्रबिन्दु र विसर्गका आधारमा संयुक्त बनेर प्रयोग हुने वर्ण र शब्दको उच्चारण र लेखनका क्षेत्रमा थुप्रै त्रुटि देखिन्छन् । भुन्डिएर संयुक्त बनेका वर्ण, आधा बनेर संयुक्त हुन पुगेका वर्ण, खुट्टा काटिएका वर्ण, रेफ लागेका वर्ण तथा रकार चिह्न लागेका वर्ण विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्नमा कठिनाई आइपर्ने वर्ण हुन् । यस लेखमा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारणगत त्रुटिको विश्लेषण गरिएको छ । यस क्रममा मानक शब्द, त्रुटिपूर्ण शब्द, स्पष्टीकरण तथा सन्धिजन्य प्रक्रियाअन्तर्गत आगम, लोप, विपर्याय र वर्णपरिवर्तनका आधारमा समेत विश्लेषण गरिएको छ ।

'अ'कार उच्चारण गर्दा 'आ'कार भएका वर्ण

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका वाक्य रचनामा पदको पदादि, पदमध्य तथा पदान्तमा 'अ'कार उच्चारण गर्दा 'आ' कार प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
हतियार	हातियार	आकार भएको	आगम
स्थल	स्थाल	आकार भएको	आगम
मन्दिर	मान्दिर	आकार भएको	आगम
समाज	सामाज	आकार भएको	आगम
परिचय	परिचाय	आकार भएको	आगम
आदरणीय	आदारणीया	आकार भएको	आगम
भक्त	भक्ता	आकार भएको	आगम

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदादि, पदमध्य र पदान्तमा 'अ' हुने सबै शब्दको उच्चारण तथा लेखनमा समेत बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
जुता	जुता	'त्' लोप भएको	लोप
पुराना	पुरान	'आ' लोप भएको	लोप
हात्ती	हाथी	'त्' हुनुपर्नेमा थ भएको	आदेश
इच्छा	इक्छा	'च्' हुनुपर्नेमा क भएको	आदेश
चित्त	चित	'त्' हुनुपर्नेमा त भएको	लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदान्तमा अधिकांशले आधा वर्ण हटाई सिङ्गो वर्ण प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
स्थानीय	इस्थानीय	'इ' को थपोट भएको	आगम
स्तर	अस्तर	'अ' को थपोट भएको	आगम
स्थल	इस्थाल	'इ' को र आकार थपोट भएको	आगम
स्थायी	अस्थायी	'अ' को थपोट भएको	आगम
स्कूल	इसकुल	'इ' को थपोट भएको	आगम
स्मरण	अस्मरण	'अ' को थपोट भएको	आगम

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दमा खासै त्रुटि गर्दैनन् भन्ने देखिन्छ । त्रुटि गरेका शब्दमा पनि मातृभाषाको प्रभावले अशुद्ध उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
सामान	समान	'स' मा आकार हुनुपर्नेमा लोप भएको	लोप
सामान्य	समान्य	'स' मा आकार लोप भएको	लोप
भाषा	भाष	'ष' मा आकार हुनुपर्नेमा लोप भएको	लोप
कक्षा	काक्ष	'क्ष' मा आकार हुनुपर्नेमा 'क' आकार भएको	आगम
भावना	भावन	'ना' मा आकार हुनुपर्नेमा लोप भएको	लोप
परम्परा	परम्पर	'र' मा आकार हुनुपर्नेमा लोप भएको	लोप
एकता	एकटा	'ता' हुनुपर्नेमा 'टा' भएको	आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदान्तमा 'आ' वर्णको उच्चारण र लेखाइमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
प्रेरणा	प्रेरना	'णा' हुनुपर्नेमा 'ना' भएको	आदेश
कारण	कारन	'ण' हुनुपर्नेमा 'न' भएको	आदेश
आदरणीय	आदरनिया	'णी' हुनुपर्नेमा 'नि' भएको	आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदान्तमा 'आ' वर्णको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
एउटा	यउटा	'उ' हुनुपर्नेमा 'य' भएको	आदेश
दुईटा	दोइटा	'दु' हुनुपर्नेमा 'दो' भएको	आदेश
टाढा	टाडा	'ढा' हुनुपर्नेमा 'डा' भएको	आदेश
टपरी	टापरी	'ट' मा आधार भएको	लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले खासगरी 'ट' वर्गीय शब्दमा 'ढ' वर्णलाई 'ड' वर्णमा परिणत गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसको प्रभाव लेखाइमा समेत पर्न गई त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
अनेकौँ	अनेकौ	'कौ' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप
यहाँ	यहा	'हा' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप
नयाँ	नाया	'न'आकार थपोट 'य' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप/ आदेश
सारांश	सरांश	'स' मा आकार नभएको	लोप
आँसु	आसु	'आ' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप
खान्छौँ	खान्छौ	'छौ' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले मातृभाषाको प्रभाव र असावधानीपूर्ण बोलाइको असर उच्चारण तथा लेखाइमा समेत पर्न गई त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
प्रचार	परचार	'प्र' हुनुपर्नेमा 'पर' भएको	आगम
प्रमुख	परमुख	'प्र' हुनुपर्नेमा 'पर' भएको	आगम
प्रज्ञा	परग्या	'प्र' हुनुपर्नेमा 'पर' भएको	आदेश
परम्परा	परमपरा	'म्' हुनुपर्नेमा 'म' भएको	आगम

यसरी लामो समयसम्म पनि अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले यस्ता त्रुटिहरू निराकरण गर्न सकेका हुँदैनन् । कतिले 'र्' को साटो 'र' अनि कतिपयले वर्ण उल्टोपाल्टो गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । भाषिक प्रभाव, गुणात्मक भाषा सिकाइको अभाव, उच्चारणमा लापर्वाही तथा असावधानीले गर्दा यस्ता त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
समीक्षा	समिछा	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
अध्यक्ष	अध्यछ	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
क्षमा	छमा	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
विपक्ष	विपछ्	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
परीक्षा	परीछा	'क्षा' हुनुपर्नेमा 'छा' भएको	आदेश
प्रतिक्षा	परतिछा	'प्र' 'पर' र 'क्षा' हुनुपर्नेमा 'छा' भएको	आदेश

यसरी उल्लिखित तालिकाअनुसार अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'क्ष' वर्णसँग 'क' वर्ण जोडेर प्रयोग गरेको देखिन्छ । यसले गर्दा उच्चारणमा त्रुटि हुन पुगेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
व्यवहार	बेवहार	'व्य' हुनुपर्नेमा 'बे' भएको	आदेश
एउटा	यउटा	'ए' हुनुपर्नेमा 'य' भएको	आदेश
विद्यालय	विदालाय	'द्या' हुनुपर्नेमा 'दा' भएको	आगम/ आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'य' वर्णलाई 'ए' उच्चारण गर्ने र 'ब' वर्ण लाई 'व' र 'व' वर्णलाई 'ब' उच्चारण गर्ने हुनाले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
थचक्क	थचाक	'च' मा आकार र 'क्' लोप भएको	आगम/ लोप
भ्रमक्क	भ्रमका	'क्' लोप भई 'क' मा आकार भएको	आगम/ लोप
छर्लङ्ग	छरलङ	'र्ल/ग' हुनुपर्नेमा 'र/ङ' भएको	आगम/ लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीको जिब्रो पूर्णतः मातृभाषाको प्रभावमा चल्ने भइसकेको र नेपाली अनुकरणात्मक शब्दको उच्चारण गर्दा जिब्रोले सक्रिय रूपमा सहयोग पुऱ्याउन नसक्नाले यस्ता त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
विद्युत्	विदुत्	'द्यु' हुनुपर्नेमा 'दु' भएको	आदेश
अतिरिक्त	अतिरिक्त	'क्' हुनुपर्नेमा 'क' भएको	आगम
सरस्वती	सरसती	'स्व' हुनुपर्नेमा 'स' भएको	लोप
इच्छा	इक्छा	'च्' हुनुपर्नेमा 'क' भएको	आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले मौखिक उच्चारणमा मात्र नभएर लेखाइमा समेत त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
परिचय	पारिचय	'प' हुनुपर्नेमा आकार थपेट भएको	आगम
उदय	उदया	'य' हुनुपर्नेमा आकार थपेट भएको	आगम
समाज	सामाज	'स' हुनुपर्नेमा आकार थपेट भएको	आगम
स्थल	स्थाल् 'थ' हुनुपर्नेमा आकार थपेट र 'ल' हुनुपर्नेमा 'ल्' हलन्त भएको		आगम/ लोप
आज	आज् 'ज' अजन्त हुनुपर्नेमा 'ज्' हलन्त भएको		लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीको उच्चारणमा त्रुटि हुनुको कारण पदान्तको 'अ' लोप गर्ने अथवा धेरैजसो 'अ' आउने शब्दको अन्तिमको उच्चारण हलन्त हुन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
इच्छा	इक्छा	'च' हुनुपर्नेमा 'क' भएको	आदेश
चित्त	चित्	'त्' अजन्त हुनुपर्नेमा 'त्' भएको	लोप
खाद्य	खाद	'द्य' हुनुपर्नेमा 'द' भएको	लोप
दिक्क	दिक्	'क' लोप र 'क्' हलन्त भएको	लोप
उक्त	उक्त्	'क्त' हुनुपर्नेमा 'क्त्' भएको	लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले संयुक्त व्यञ्जनमा बढीले त्रुटि गरेको पाइन्छ । गरेका छन् । पदान्तमा संयुक्त वर्णको उच्चारण गर्दा कतिपयले संयुक्त व्यञ्जनको ठाउँमा सिङ्गो वर्ण र कतिपयले संयुक्त वर्ण उच्चारण गर्नाले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
स्वाद	सवाद	'स्' हुनुपर्नेमा 'स' भएको	आगम
स्थायी	इस्थायी	'इ' को थपेट भएको	आगम
स्तर	इस्तर	'इ' को थपेट भएको	आगम
स्थल	इस्थल	'इ' को थपेट भएको	आगम
स्मरण	इस्मरण	'इ' को थपेट र 'ण' हुनुपर्नेमा 'न' भएको	आगम

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'स्' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । आरम्भमा 'स्' आउने वर्णको उच्चारण गर्दा कतिपयले हलन्त 'स्' अगाडि स र कतिपयले 'अ', 'इ' र 'ए' वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसले गर्दा थुप्रै त्रुटि भएको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
शोषण	शोषन	'ण' हुनुपर्नेमा 'न' भएको	आदेश
गणेश	गनेस	'णे' हुनुपर्नेमा 'ने' भएको	आदेश
पूर्णिमा	पुरनिमा	'णि' हुनुपर्नेमा 'रनि' भएको	आदेश
कारण	कारन	'ण' हुनुपर्नेमा 'न' भएको	आदेश
आदरणीय	आदरनीय	'णी' हुनुपर्नेमा 'नी' भएको	आदेश
निर्णायक	निरनायक	'र्णा' हुनुपर्नेमा 'रना' भएको	आगम/आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'ण' वर्णको उच्चारणलाई 'न' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
कपडा	कपरा	'डा' हुनुपर्नेमा 'रा' भएको	आदेश
एउटा	यौटा	'ए' हुनुपर्नेमा 'यौ' भएको	आदेश
दुईटा	दोइटा	'दु' हुनुपर्नेमा 'दो' भएको	आदेश
टाढा	टाडा	'ढा' हुनुपर्नेमा 'डा' भएको	आदेश
टपरी	टापरी	'ट' मा आकार भएको	आगम

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'ट' वर्णका उच्चारण पनि य,ड,र प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
संस्कृति	सस्कृति	'स' मा अनुस्वार नभएको	लोप
यहाँ	यहा	'हा' मा चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप
नयाँ	नाया	'न' आकार र 'या' मा चन्द्रबिन्दुको नभएको	आगम/ लोप
सारांश	साराश	'रा' अनुस्वार नभएको	लोप/आदेश
जाऊँ	जाउ	'उ' ह्रस्व र चन्द्रबिन्दु नभएको	लोप

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको प्रयोग गर्दैनन् । उनीहरू प्रायः नाके ध्वनि प्रयोग गर्दैनन् । त्यसैले चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
क्षमा	छमा	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
विपक्ष	विपछ	'क्ष' हुनुपर्नेमा 'छ' भएको	आदेश
परीक्षा	परिछा	'क्षा' हुनुपर्नेमा 'छा' भएको	आदेश
प्रतीक्षा	परतिछा	'प्र/क्षा' हुनुपर्नेमा 'पर/छा' भएको	आगम/ आदेश

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'क्ष' वर्णलाई 'छ' का रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले लेखाइमा समेत त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
एउटा	यउटा	'ए' हुनुपर्नेमा 'य' भएको	आदेश
विद्यालय	विधालय	'द्या' हुनुपर्नेमा 'धा' भएको	आदेश
व्यवहार	बेवहार	'व्य' हुनुपर्नेमा 'बे' भएको	आदेश

यसरी य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'य' वर्णको उच्चारणमा 'ए' र 'व' को उच्चारणमा 'ब' उच्चारणगत त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	स्पष्टीकरण	सन्धिजन्य प्रक्रिया
आँप	आम	अशुद्ध उच्चारण भएको	लोप /आदेश
जुत्ता	जुता	'त्' लोप भएको	लोप
भिक्षा	भिव्छा	'क्' को थपोट भएको	आदेश
इट्टा	इट्टा	'ट' लोप भएको	लोप
हात	हाथ	'त' हुनुपर्नेमा 'थ' भएको	आदेश
सम्पत्ति	समपति	'म्' हुनुपर्नेमा 'म', त हुनुपर्नेमा त भएको	आगम/ लोप
प्रतिज्ञा	परतिग्या	'प्र' हुनुपर्नेमा 'पर' र ग्या भएको	आदेश/ आगम
विधवा	विदवा	'ध' हुनुपर्नेमा 'द' भएको	आदेश
थोरै	ठोरै	'थ' हुनुपर्नेमा 'ठ' भएको	आदेश
ज्ञानेन्द्र	ज्ञानेन्दर	'द्र' हुनुपर्नेमा 'दर' भएको	आगम
राजेन्द्र	राजेन्दर	'द्र' हुनुपर्नेमा 'दर' भएको	आगम
सुरेन्द्र	सुरेन्दर	'द्र' हुनुपर्नेमा 'दर' भएको	आगम
धर्मेन्द्र	धमरमेन्दर	'द्र' हुनुपर्नेमा 'रमेन्दर' भएको	आगम
दीपेन्द्र	दिपेन्दर	'द्र' हुनुपर्नेमा 'न्दर' भएको	आगम
कप	काप	आकार भएको	आगम
कफी	काफी	आकार भएको	आगम
बजार	बाजार	आकार भएको	आगम
खान्छु	खाइहाल्छु वा खाइलिन्छु	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	आगम
भन्छु	भनिहाल्छु वा भनिलिन्छु	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	आगम
पढ्छु	पढिहाल्छु वा पढिलिन्छु	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	आगम

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले विभिन्न वर्णलाई विभिन्न रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले उच्चारण तथा लेखाइमा समेत त्रुटि देखिन्छन् ।

निष्कर्ष

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटि गर्दछन्; ती त्रुटि के कारणले र कसरी हुन्छन् भनी निराकरणका उपायको अध्ययन विश्लेषण गर्नु त्रुटिविश्लेषण हो । यसले भाषा सिकाइको स्तर र त्यसमा रहेका समस्यासँग शिक्षकलाई सुपरिचित गराउँछ । यसका आधारमा शिक्षकले आफ्नो गन्तव्यलाई सहज र सुनिश्चित गर्न सक्छन् । त्रुटिको व्यवस्थित रूपमा व्याख्या र वर्णन गर्न सक्छन् । अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनका क्रममा निकालिएका निष्कर्षलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

१. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नाम शब्दको अन्तिम अकारलाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ । पदान्तमा 'अ' आउने शब्दको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । शब्दको सुरुको अकार वर्णलाई आकार गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसो हुनाको मूल कारण पदान्तको 'अ' लोप गर्ने र उच्चारणमा आउने वर्णको हलन्त उच्चारण हुनु हो ।
२. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले अवधी शब्दलाई नेपालीकरण गरेर बोल्नाले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
३. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले क्रियापदको अन्तिम वर्णलाई हलन्त उच्चारण गर्ने र पढ्छ, भन्छ, गर्छ, लेख्छ जस्ता संयुक्त व्यञ्जनमा आउने अकारान्त क्रियापदलाई पढ्छ, भन्छ, गर्छ, लिख्छ जस्ता त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
४. अवधी मातृभाषी विद्यार्थी नेपाली उच्चारणमा निकै कमजोर रहेको, नेपाली बोल्दा मानक उच्चारण गर्न नसकेको र अवधी शब्द मिसाएर बोल्ने गरेको पाइन्छ ।
५. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले क्रियापदलाई लामो लयमा उच्चारण गरी खान्छु, भन्छुलाई खान्छु, भान्छु, भनेको पाइन्छ ।
६. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली ढिलो पढ्ने, वर्णहरू दोहोर्‍याउने, शब्द शब्दमा रोकिने र कुनै वर्णलाई लामो उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । वाक्यको उच्चारणमा समस्या हुने, उच्चारणमा त्रुटि हुने र कर्ता क्रियापदबिच सङ्गति मिलाउन पनि समस्या भएको पाइन्छ ।
७. अवधी भाषाका शब्दलाई नेपाली जस्तो बनाएर लेख्छलाई लिख्छ र गर्छलाई कर्छ उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
८. पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जनमा आउने अकारान्त अध्यक्ष, सदस्य, स्वर्ग जस्ता शब्दलाई हलन्त उच्चारण गरी अध्यक्ष, सदस्य, स्वर्ग उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
९. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले संयुक्त व्यञ्जनको ठाउँमा सिङ्गो वर्ण र कतिपयले संयुक्त वर्णको त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । हलन्त 'स्' वर्णको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

१०. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले प्राय चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको प्रयोग गर्दैनन् । नाके ध्वनि प्रयोग नगर्नाले चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ । संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण र 'म' वर्णको बढी प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
११. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'क्ष' वर्णलाई 'छ' का रूपमा उच्चारण गर्नाले उच्चारणमा मात्र नभई लेखाइमा समेत त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'य' वर्णको उच्चारणमा 'ए' र 'व' वर्णको उच्चारणमा 'ब' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
१२. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दको उच्चारणमा आधा वर्ण हटाई सिङ्गो वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
१३. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले उच्चारणका क्रममा बजार, धनीलाई बाजार, धानी उच्चारण गरेको पाइन्छ । संयुक्त अक्षर द्रलाई दर् उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । सुरेन्द्र, धर्मेन्द्र, दीपेन्द्र, ज्ञानेन्द्र, राजेन्द्रलाई सुरेन्दर्, धरमेन्दर्, दिपेन्दर्, ज्ञानेन्दर् तथा राजेन्दर् उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । खान्छु, भन्छु, पढ्छुलाई खाइहाल्छु, भनिहाल्छु, पढिहाल्छु, खाइलिन्छु, भनिलिन्छु, पढिलिन्छु जस्ता उच्चारणगत प्रयोगका कारण त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
१४. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'स्' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । आरम्भमा 'स्' आउने वर्णको उच्चारण गर्दा कतिपयले हलन्त 'स्' अगाडि स र कतिपयले 'अ', 'इ' र 'ए' वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसले गर्दा थुप्रै त्रुटि भएको पाइन्छ ।
१५. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'र्' को साटो 'र' अनि कतिपयले वर्ण उल्टोपाल्टो गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । भाषिक प्रभाव, गुणात्मक भाषा सिकाइको अभाव, उच्चारणमा लापर्वाही तथा असावधानीले गर्दा यस्ता त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
१६. अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'ट' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । विभिन्न वर्णलाई विभिन्न रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले उच्चारण तथा लेखाइमा समेत थुप्रै त्रुटि देखिन्छन् ।

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले प्राय नेपाली शब्दलाई अवधीकरण गर्दै उच्चारण गर्नु, मातृभाषाको प्रभाव, अभ्यासको कमी र असावधानीगत प्रयोगले गर्दा उच्चारणमा निकै कठिनाई भएको देखिन्छ । अवधी भाषाका शब्दभण्डार, शब्दोच्चारणको तरिका र लय भिन्न भएकाले नेपाली उच्चारणमा मात्र नभएर सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइमा समेत त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

सन्दर्भ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५६). *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*. काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५७). *भाषाशिक्षणका केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति*. काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र विष्णुसिंह राई (सन् २००६). *दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका लागि शिक्षण निर्देशिका*, शिक्षा विभाग ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र विष्णुसिंह राई (सन् २००६). *दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण*. शिक्षा विभाग ।
- अधिकारी हेमाङ्गराज, जयप्रसाद लम्साल र अमृत योन्जन (२०७२). *नेपालमा बहुभाषिक शिक्षा*. शिक्षक स्वाध्ययन सामग्री. शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६९). *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*. काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७३). *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*. काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल (२०७०). *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*. काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७३). *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयामहरू*. काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. ।
- भण्डारी र अन्य (२०६८). *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*. काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भाषाआयोग (२०७६). *दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाशिक्षण सिकाइ अध्ययन प्रतिवेदन* ।
- लम्साल, रामचन्द्र र अन्य (२०७०). *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*. काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६८). *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*. काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- श्री ५ को सरकार (२०५०). *भाषा नीति सुझाव आयोगको प्रतिवेदन तथा नेपालको भाषिक स्थिति* ।